Undersökning af några franska dösar (dolmens).

Af G. Retzius.

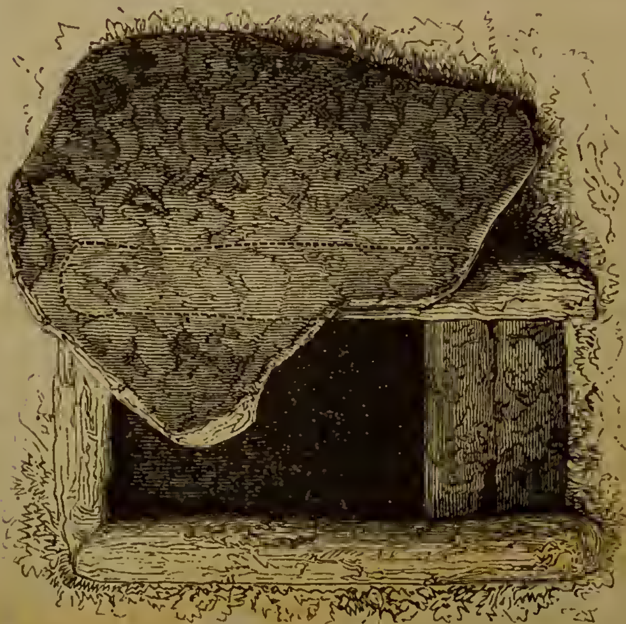
Under en resa i Frankrike för tvänne år sedan bereddes mig genom hr E. Cartailhacs välvilja ett tillfälle att få se och undersöka flere dösar i departementet Aveyron. I enlighet med den grundsatsen, att enhvar, som undersökt och dervid mer eller mindre rubbat och förstört en fornlemning, är skyldig att om densamma lemna en noggrann redogörelse, vill jag härmed söka uppfylla denna pligt. I sjelfva verket ega vi ännu endast få detaljerade beskrifningar af de franska stenåldersgrafvarna, oaktadt många af dem blifvit äfven i senare tid undersökta.

Af de sex dösar, hvilka af mig anträffades, anställde jag gräfningar endast i trenne; men då äfven de öfriga tre kunna ega ett visst intresse och tillsamman med de undersökta bilda en slags serie, vill jag också af dem gifva en kortfattad skildring jämte några afbildningar.

I den öster ut från staden Toulouse befintliga ofruktbara bergsbygden lära i allmänhet dösar finnas i ganska stor myckenhet, vare sig att de ursprungligen här varit talrikare än på slättbygden eller att de, hvilket kanske är sannolikare, i obygderna varit mindre utsatta för att af senare tiders rödjande och odlande folk förstöras. I närheten af byn S:t Germain, ej långt från den lilla staden Millhau, lågo de i fråga varande af mig an-

träffade och undersökta sex dösarna, mer eller mindre dolda i bergshöjdernas magra skogssnår. För öfversigtens skull torde det vara lämpligast att beskrifva dem i ordning efter deras storlek och dervid börja med den minsta.

Denna sistnämnda dös (fig. 1), hvilken här må benämnas **nr 1**, var belägen på en ej särdeles hög men bred kulle i den s. k. skogen *(les bois)*, hvilken egentligen utgjordes af spridda små ekbuskar. Den var i sjelfva verket helt liten, mätande endast omkring 2 meter i längd samt ungefär 1 meter i bredd. Den höjde sig föga öfver jordytan, var af rektangulär form och befanns ligga med sin längdaxel i N. V. och S. O. Den utgjordes af tvänne sidohällar, af hvilka den nordöstra ej nådde högre än till jordytan, den sydvestra ännu är jämförelsevis hög, en nordvestlig gafvelhäll, hvars öfre kant befanns ligga under jordytan, tvänne små sydostliga hällar, som möjligen äfven bildat en gafvelhäll och nu lågo under jordytan infällda i grafven, samt slutligen en täckhäll, hvilken befanns aflyftad från östra sidohällen och nu blott till hälften liggande öfver grafven, uppburen af sydvestra sidohällen. Hällarne voro i allmänhet platta och bestodo af kalksten.

1.

Hällarnas mått:

Täckhällens	längd	2,25	meter.
»	bredd	1,60	»
»	tjocklek	0,25	»

N. Ö. sidohällens längd .... 2,00 meter.
» » höjd (kunde ej säkert bestämmas under jordytan).
S. V. sidohällens längd .... 2,25 meter.
» » höjd (å grafvens insida) 1,25 meter.
N. V. gafvelhällens längd (kunde ej säkert bestämmas).
Hela grafkammarens längd omkring 2,00 meter.
» » bredd .... 0,90 »

Denna dolmen hade enligt uppgift förut blifvit undersökt af en hr Rocquette, som i densamma skall hafva funnit ett antal *perlor* och ett par *flintpilspetsar* jämte åtskilliga *krukbitar* och en underkäk af *menniska*. Vid den förnyade undersökning jag företog uti den i grafven inneslutna jorden fann jag blott en liten ringformig perla af cardiumskal samt ett par bitar af groft krukgods.

2.

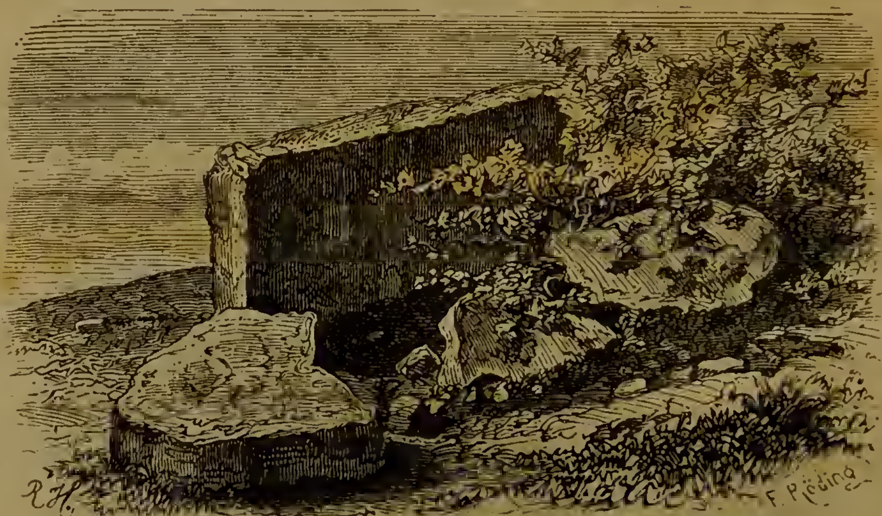
Ett stycke längre i norr (vid pass ⅛ mil) från denna dolmen anträffades en annan, **nr 2** (fig. 2), af något om än obetydligt större längd. Den låg på en kal platt kulle med riktning i N. och S. Den bestod af tvänne sidohällar, en liten nordlig gafvelhäll (?) samt en i grafven infallen, på östra sidohällen hvilande stor täckhäll.

Hällarnas mått:

Täckhällens längd	2,60 meter.
V. sidohällens längd nära	3,00 »
Ö. » »	2,20 »
Kammarens längd antagligen ej mer än	2,50 »
» bredd	0,75—0,80 »

Denna dös uppgafs ännu ej vara undersökt; då täckhällens läge gjorde en noggrann undersökning svår, lemnades den äfven af mig orörd. Fig. 2, tagen från N. V., visar huru mycket af denna dös syntes ofvan jord.

Ett stycke sydvest från nr 2 anträffades på östra sluttningen af en bred bergskulle en annan liten dolmen, som här må anföras såsom **nr 3** (fig. 3). Äfven den befanns mycket skadad och delvis täckt af ekbuskar, så att det var svårt att få en fullständig uppfattning af dess utseende.

3.

Bäst bibehållen var vestra sidohällen; af östra sidohällen funnos blott ett par fragment qvar, och dessa lågo infallna på grafkammarens jord. På södra ändan af denna dös anträffades ett nedfallet stycke af täckhällen, och utanför norra ändan låg ett annat stycke häll, af hvars utseende man ej kunde sluta till huruvida den tillhört täckhällen eller den nordliga gafvelhällen. På grund af denna skadade beskaffenhet lönade det ej mödan att

taga mått af någon annan häll än vestra sidohällen, som befanns vara 2 meter lång och höja sig 0,80 meter ofvan jordytan. Man kan af denna sidohälls längd sluta till kammarens ungefärliga dimensioner. Denna dolmen var emellertid antagligen ej arkeologiskt undersökt och jag grep mig derför an dermed. För den skull blef det nödvändigt att aflägsna såväl fragmenten af östra sidohällen som af täckhällen. Då kammaren alltså var i hela sin utsträckning fri, bortskaffades några ganska tjocka ekbuskrötter, som i flera riktningar genomväft dess jord och hindrade all undersökning — ett bevis på att grafven åtminstone ej i senare tider blifvit af menniskor genomforskad —, och företogs en noggrann mönstring af grafvens innehåll. Öfverst befanns bland ekrötterna ett antal större och mindre stenflisor (flisor af tak- och sidohällen?), bildande ett ungefär halffotstjockt lager; redan strax under dem anträffades bland mullen strödda benbitar och tänder af *menniska*. Af hr Cartailhac hade jag blifvit försedd med de för undersökning af dolmens brukliga instrumenten, nämligen knif, hacka, en liten sked, spade samt såll. Utan detta sistnämnda redskap skulle utan tvifvel de vigtigaste dolmenfynd ofta gå förlorade. Genom att försigtigt sålla hvarje skyffel af grafjorden lyckas det deremot lätt att upptäcka hvarje om än så liten pilspets och än mer hvarje liten perla, såväl som krukbitarna och menniskobenen. På detta sätt anträffades i denna dolmen, strödda i dess jord, hvilken hade föga mer än 1 fots djup under stenlagret följande:

2 *flintskärfvor* i form af knifvar (fig. 4 och 5).

2 *pilspetsar* af flinta (fig. 6 och 7).

Omkring 30 *perlor*, af hvilka 5 voro af *bernsten* (fig. 9), 6 af *petrifikat* (fig. 10), de öfriga (fig. 8) af ett svart sprödt ämne, som lär vara *gagat* (Fransmännens *jayet*).. Derjämte anträffades en *framtand af hjort*, som

befanns genomborrad vid roten för att bäras såsom häng-smycke liksom bruket var under grott-tiden i Frankrike och gånggrift-tiden hos oss o. s. v.

4. 5. 6 7. 8. 9. 10.

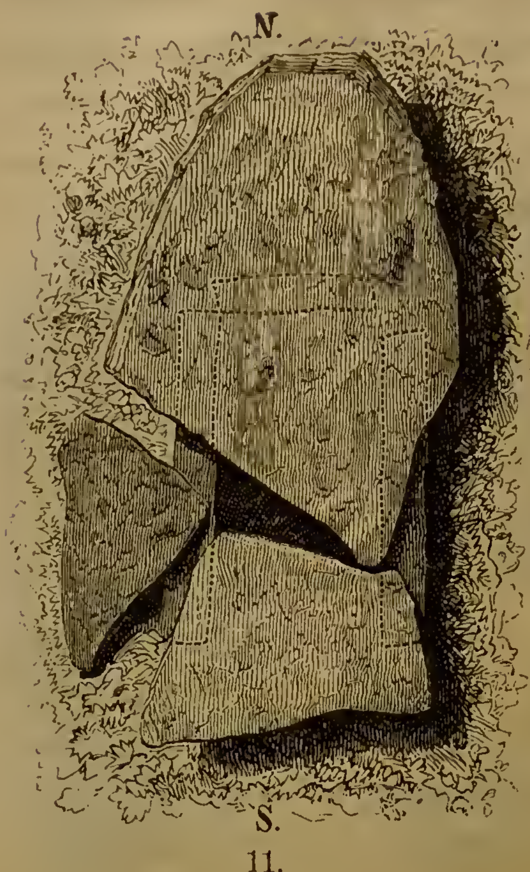
Vidare funnos några spridda *krukbitar* af groft gods med inströdda sandkorn; en af dessa lergodsbitar utgjorde hälften af en stor perla. Detta var fornsaksfyndet i denna dolmen, ett fynd som i förhållande till hvad man vanligen erhåller vid dessa undersökningar, kan anses ganska tillfredsställande; så relativt fattiga äro nämligen oftast dessa små grafvar.

Af *menniskoben* anträffades endast smärre delar; dessa utgjordes af ett antal tå- och fingerben samt ett af djur gnaget stycke af ett lårben, ett par ryggradskotor, ett stycke af ett tinningben äfvensom ett par smärre fragment af benpipor. Af menniskotänder insamlades emellertid ej mindre än 328 stycken; man kan af dem alltså sluta till att *minst* 11 personer blifvit be-

grafna i denna lilla (ungefär 2 meter langa) graf! Af tändernas beskaffenhet kan man afgöra, att ej blott äldre personer utan äfven barn jordats i denna dolmen. Hvart hafva då alla de öfriga till dessa lik hörande skelettbenen tagit vägen? Att de ej bortförts af menniskor kan man anse såsom så godt som säkert. Att liken blifvit brända, tyckes man ej kunna sluta till af de funna benens utseende, åtminstone voro dessa ej kalcinerade. Deremot synes det mig som om man här framför allt måste taga djurens inverkan i betraktande. Den minst elfva lik inneslutande grafven var af så ringa djup (föga mer än 1 fot), att man t. o. m. kan sätta i fråga, huruvida liken verkligen någonsin blifvit nedgräfda i jord och ej snarare endast blifvit insatta i stenkistan, hvars golf, under det fotstjocka jordlagret, befanns utgöras af sjelfva bergkullens stenyta. Mig synes i detta fall en sådan förmodan mer än sannolik. Det lilla sten- och jordlager i hvilket ben och fornsaker nu lågo inmyllade, kan mer än väl hafva bildats under senare tider, d. v. s. efter likens jordande. I sådant fall är det naturligt, att rofdjuren här skulle kunna hafva för länge sedan bortsläpat likens skelettben; i sjelfva verket anträffades ju ock, såsom nämndt är, ett stycke lårben med tydliga märken efter gnag. — Här må nämnas att ben af kanin, som i dessa trakter är så allmän och antagligen äfven flerfaldiga gånger genomgräft denna grift, här tillvaratogs; likaså ben af en ödla.

Mellan nr 2 och nr 3 anträffades en fjerde dolmen, **nr 4**, hvilken befanns något längre än föregående och till utseendet mer bibehållen. Den låg på en plattad, bred kulle, bland en skog af små ekbuskar å en mager, ytterst stenig terräng. Ofvan jord höjde den sig å olika ställen något olika högt (1—1½—2 meter). Cartailhac hade någon tid förut börjat gräfningen af denna dolmen, men afbrutit arbetet dermed, innan ännu något fynd

blifvit gjort, och han hade nu uppdragit åt mig att utföra undersökningen.

11.

Ofvanifrån sedd hade grafven den byggnad som fig. 11 visar. Från nordost hade den utseendet af fig. 12, från sydost af fig. 13. Kammaren syntes alltså bestå af en ostlig och en vestlig sidohäll, en nordlig gafvelhäll samt af tre täckhällar, hvilka antagligtvis ursprungligen utgjort en enda häll, som sprungit sönder; i södra ändan fanns ingen gafvelhäll, utan var grafkammaren här öppen. Kammarens längdriktning var således ungefär i N. och S.

Hällarnes mått:

Täckhällarna *a)* södra, längd ..... 2,25 meter.
» » bredd ..... 1,75 »
» » tjocklek 0,50 »
» *b)* mellersta, längd ..... 1,50 » (fullt)
» » bredd ..... 1,00 »
» » tjocklek 0,50 »
» *c)* norra, längd ..... 3,50 »
» » bredd ..... 2,50 »
» » tjocklek 0,50 » (nära)
Sidohällarna, vestra, längd ..... 2,50 »
» » höjd ..... 1,33 » (på insidan, möjligen ännu något mer under jorden).
Sidohällarna, vestra, tjocklek 0,20 meter.
» östra, längd ..... 2,00 » (bruten på midten i två delar).

13.

12.

Sidohällarna, östra, höjd ..... 1,30 meter (å insidan från bottnen).

Sidohällarna, östra, tjocklek 0,25 meter.

Gafvelhällen längd ..... 1,40 »

» höjd ...... 1,30 »

Hela kammarens längd från sidohällarnas södra ände till gafvelhällen 2,50 meter, dess *bredd* 1,25 meter nere vid bottnen, 0,70 upptill.

Jordlagret i denna dolmen var djupare än i de förut omnämnda. Här gjordes likväl ej något rikt fynd. Vid noggrann sållning af jorden anträffades dock en vacker *pilspets af flinta*, (fig. 14), en *perla* af cardiumskal, ett antal *krukbitar* af något bättre gods än i de förut omtalade dolmens, några smärre bitar *träkol* samt några *brända benbitar* (om af menniska eller djur har ej kunnat afgöras); derjämte fanns spridt i jorden ett antal ben af menniska (några bitar af hjessben, af kotor, refben, ulna, finger- och tåben) samt tänder, men i det hela mycket fåtaliga. Dessutom anträffades ben af hare och af en medelstor fogel.

14.

Dösen **nr 5** (fig. 15), tagen från N. O., hvilken fanns närmare byn S:t Germain, var en ganska vacker dolmen, något större än de förut skildrade och belägen på den öfre sluttningen af en tämligen hög och bred kulle. Äfven denna dös, hvars längdriktning är i S.O.—N.V., bestod af tvänne sidohällar, en gafvelhäll åt N. V. och en täckhäll. Någon gafvelhäll i s. ö. ändan syntes ej till.

Mått: Täckhällens längd .... 2,75 meter.

» bredd ..... 2,60 »

S.-vestra Sidohällens längd..... 2,85 »

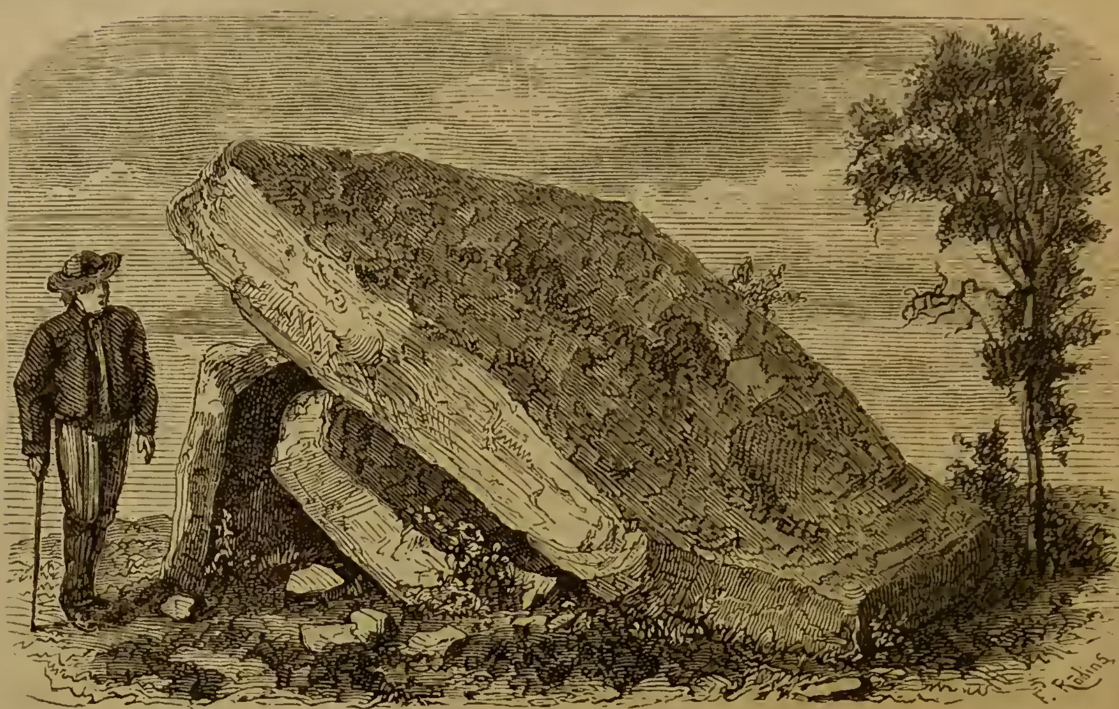
S.-vestra sidohällens höjd .... 1,50 meter (ofvan jord, a utsidan).
S.-vestra sidohällens höjd .... 2,10 meter (a insidan till bottnen).
N.-östra sidohällens längd ...... 3,00 meter.
» » höjd.. ...... 0,90 » (ofvan jord, a utsidan).
N.-östra sidohällens höjd ...... 2,00 meter (nära, å insidan, till bottnen).
Gafvelhällens längd .... 2,00 meter (å insidan).
» bredd ..... 1,70 » (uppåt tillspetsad).
Hela *kammarens största längd* nära 2,50 meter.
» » » *höjd* (från täckhällens undre yta till bottnen) 1,80 meter.
» » » *bredd* (nedtill, emedan sidohällarna upptill lutade mot hvarandra) 1,80 meter.

15.

Denna dolmen hade förut blifvit undersökt af Cartailhac, som der lär hafva gjort vackra fynd. Nu syntes i den uppkastade jorden åtskilliga bitar af menniskoben ligga spridda, vida flere till antalet än i de af mig undersökta dolmens. Bottnen i kammaren utgjordes af stora, platta stenar.

Den sista (**nr 6**) af de af mig iakttagna dösarna (fig. 16) kallad »Dolmen vid Laglaine», låg 10 kilometer

16.

nordvest från S:t Germain. Den var betydligt större än de föregående och gjorde äfven ett vida väldigare intryck. Den låg på en bred, ej just hög platå och kunde redan på långt håll skönjas. Den bestod af en stor bred och tjock täckhäll, som ännu hvilar på en upprätt stående, vestlig sidohäll, hvaremot dess östra kant ligger på jordytan; den östra sidohällen är nämligen infallen i kammarens inre, till dels nu lutad mot vestra sidohällen. Inga gafvelhällar finnas, så när som på några bitar, hvilka antagligen tillhört den norra. Ett antal lösa mindre stenar ligga der och hvar i kammaren och i norra ändan af dolmen. Äfven här har således grafvens längdriktning varit ungefär N. S. Hällarna äro platta och bestå af kalksten.

Mått: Täckhällens längd från N. till S. 4,50 meter.
» bredd ... . 3,90 »
» tjocklek... ... . omkring 0,50 »

Vestra sidohällens	längd	4,00	meter.
»	» höjd (ofvan jord, utanför)	1,30	»
»	» tjocklek	0,25	»
Östra sidohällens	längd	3,00	»
»	» höjd	1,50	»
»	» tjocklek	0,27	»

Den åtkomliga delen af kammarens yta hade utseendet af att vara genomgräfd; enligt uppgift har den äfven för några år sedan blifvit utförligt undersökt af en fornsakssamlare, hvarför det ej för mig lönade mödan att söka göra en efterskörd.

I hvilket förhållande stå nu de här beskrifna dolmens till de franska dolmens i allmänhet?

Frankrike är såsom bekant synnerligen rikt på fasta forngrafvar från stenåldern. Af den karta, som Bertrand för flere år sedan offentliggjorde öfver deras utbredning framgår, att deras område sträcker sig genom hela detta land i ett bälte från Medelhafvets kust åt nordvest till Bretagnes atlantiska kust. De förekomma ej långt utom detta bälte; öster om Rhône finnes veterligen ingen, ej häller söder om Garonne, förr än i närheten af Pyreneerne; norr om Seine förekomma de blott mycket fåtaliga och enstaka. Alla dessa stenåldersgrafvar äro emellertid ej af samma slag. Fransmännen urskilja sjelfva bland dem tvänne grupper, *dolmens* och *allées couvertes*. Dessa båda grupper utmärka sig från hvarandra ej blott genom sin byggnad, form och storlek, utan äfven genom sitt utbredningsområde. *Allées couvertes* finnas nämligen hufvudsakligen i nordvestra Frankrike, mest i Bretagne, under det dolmens tillhöra mellersta och södra delen af detta land.

Allées couvertes äro i allmänhet af betydligare storlek, ega oftast en särskild, rundad, oval eller mer rektangulär kammare, från hvilken en lång smal gång leder ut och då vanligen i kammarens längdriktning; genom tillvaran af denna gång ställa de sig våra *gånggrifter* nära eller visa sig såsom en öfvergångsform från våra *hällekistor;* andra *allées couvertes* öfverensstämma helt och hållet till sin konstruktion med nämnda hällekistor. *Allées couvertes* äro alltid bygda af ett antal (flere än två) sidohällar samt likaledes af flere täckhällar och gafvelhällar. Deras väderstrecksriktning är ej fix. De ligga oftast i en kulle täckta af jord. I dem lär man endast hafva funnit föremål från den yngre stenåldern, ej några af metall. De menniskokranier man i dem anträffat hafva varit dels dolikocefala, dels brakycefala, de senare enligt uppgift i öfvervägande antal.

Dolmens åter äro af vida mindre storlek, bestå blott af en kammare saknande gång. De äro bygda af platta hällar, nemligen: tvenne sidohällar, en till två gafvelhällar (den ena är oftast försvunnen) samt en täckhäll. Kammaren är i allmänhet af rektangulär form. Dessa grafvar öfverensstämma ganska noga med våra *stendösar* och de benämnas derför bäst med detta namn. De tyckas aldrig ligga täckta af jord, utan fritt i dagen, oftast befinna de sig på den jämna jordytan eller på höjder eller sluttningen af en bred och plattad bergkulle. Derjämte finnes emellertid ett slag af sådana dösar, som intaga toppen af en konstjord mindre jordkulle, och då är denna kulles sluttning bekransad af flere koncentriska ringar af smärre stenblock.[1]) Dösarnas riktning synes ej heller vara fix, i allmänhet torde väl deras kammares längdaxel vara V. Ö.; ofta tenderar den dock åt N. S. I dem anträffas hufvudsakligen föremål från sten-

[1]) Jfr. H. Hildebrand. De förhistoriska folken, sid. 73, fig. 13; se äfven i öfrigt den i detta arbete gifna framställning af franska dösar och gånggriftsformer.

åldern, nemligen: 1. små pilspetsar af flinta, väl slagna, dels med jämn, dels, och detta synnerligen ofta, med tandad egg; derjämte hafva några större lansspetsar, af samma ämne, platta af ovalt lancettlik form och särdeles väl arbetade, blifvit funna i dylika grafvar.

2. Krukgods af grof beskaffenhet, oftast med insprängda kalkkorn, och illa brända, ej sällan prydda med ornament i zigzag o. s. v.

3. Perlor och hängsmycken af olika form, storlek och material, nämligen: af kalk, skiffer, gips, bränd lera, gagat, bernsten, träd, snäckskal (Cardium, Dentale, Patella o. s. v.), af ben och tänder af hund (räf?), svin, och till och med af menniska (!)

Men dessutom anträffas i dessa dösar till temligen stort antal (i Aveyron enligt Cartailhac nära en femtedel af alla i dösar funna saker) föremål af *brons*. Dessa utgöra emellertid ej skärande och huggande redskap, utan uteslutande prydnader, företrädesvis små perlor; egendomligt nog har man äfven funnit hängsmycken af brons som äro imitation af djurtänder (räf?), och detta just tillsamman med verkliga dylika tandprydnader. Dessutom uppgifves, att några gånger föremål af jern anträffats i dylika dösar. Häraf får man emellertid ej draga den slutsats att dösarna i allmänhet tillhört vare sig brons- eller jernåldern. De flesta af dem tillhöra tvärtom utan tvifvel stenåldern. Möjligen kunna en del af dem bygts under de senare åldrarna, men den omständigheten, att metallföremålen utgjort prydnader, ej skärande redskap och vapen, talar snarare för att dessa dolmens tillhöra en öfvergångstid från stenens till bronsens ålder, liksom en del af våra hällekistor. Liken lära i de franska dösarna dels nedlagts obrända, dels brända; äfven uppgifves, att de stundom blifvit begrafna i sittande ställning. Deras antal är vexlande; man har stundom räknat dem ända till tjugo, män, qvinnor och

barn, i en dös. Tyvärr är benens beskaffenhet så dålig, och i allmänhet grafvens innehåll i sådan oordning, att man i dösarna, mig veterligen, ej anträffat några kranier, som kunnat till sin form bestämmas, åtminstone äro sådana ännu ej beskrifna; man finner vanligen blott fragment af dem. I somliga dösar har man emellertid funnit partier af hufvudskålar, å hvilka redan under lifvet ett slags trepanation företagits, äfvensom amulettbrickor gjorda af menniskokranier[1]). Af det hela synes framgå att dösarna i allmänhet äro yngre än den först nämnda grafformen *(allées couvertes)*.

Utom dessa nu i korthet skildrade grafformer från den yngre stenåldern i Frankrike har man under denna ålder i sydliga delarne af landet äfven användt ett annat slags begrafningsställen, nemligen små *grottor*, s. k. begrafningsgrottor, i hvilka liken ofta till rätt betydligt antal blifvit inlagda tillsammans med redskap och prydnader. Dessa föremål äro af ungefär samma beskaffenhet som de i dösarna funna, men skilja sig från dem deruti att flintan ofta är mera sällsynt, likaså bernstens- och snäckprydnaderna, hvaremot små stenyxor förekomma, äfvensom ett betydligt antal föremål arbetade af ben; dessa sistnämnda utgöra långben, tillspetsade i ena änden och med ledytan qvarsittande i den andra, hvarför de låta utan svårighet bestämma sig; de tillhöra djur af alla våra nu tämda slag, framför allt tamsvin, men äfven oxe, häst, får, hund o. s. v. Äfven krukgods af grof form och sammansättning anträffas i dessa grottor. Man har i dem funnit ett ej ringa antal menniskokranier, dels af dolikocefal, dels af brakycefal form, de sistnämnda dock uppenbarligen öfvervägande.

Af denna lilla öfversigtliga framställning utaf de franska grafvarna från stenåldern framgår således att de

[1]) Se närmare härom majhäftet af Hygiea för året.

ofvan beskrifna sex dolmens tillhöra den vanliga i mellersta och södra Frankrike förekommande formen, *dösarna*, samt att fynden i de tre, hvilkas innehåll undersökts, ganska noga motsvara det som vanligen anträffas i sådana grafvar. Fyndet i nr 3 utgör ett medelgodt, eller t. o. m. godt fynd i förhållande till de vanliga fynden i franska dösar; dessa undersökta dösar innehöllo emellertid, såsom nämndt, ej något föremål af metall. Alla sex tillsamman bilda en liten ganska vacker serie af stigande storlek från den lilla nr 1 till nr 6, hvilken sistnämnda är af en mera ovanlig storlek.

Beträffande den intressanta frågan om utbredningen af dösarna och andra grafformer från stenåldern i det öfriga Europa och de franskas förhållande till dem, ber jag fa hänvisa till dr H. Hildebrands arbete De förhistoriska folken samt till dr O. Montelii Sveriges forntid.

Ur K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1875, n:r 46.

STOCKHOLM, 1876. P. A. NORSTEDT & SÖNER